

Tommie van Wanrooij  
s4754212  
Bachelorwerkstuk Letterkunde  
LET-NTCB300LK  
Onder begeleiding van prof. dr. L.E. Jensen  
3 mei 2019

**‘De deugd behaalt de zege in weêrwil van den nyd’**  
Een nieuwe interpretatie van L.W. van Merkens epos *Germanicus* (1779)

In 1779 publiceerde Lucretia van Merken het epos *Germanicus*. Dit profane heldendicht behandelt de veldtochten van de Romeinse veldheer Germanicus die tussen 15 en 17 n.Chr. het Germaanse gebied tussen de Rijn en de Elbe terugbrengt onder Romeins gezag nadat de Germanen onder Arminius in opstand zijn gekomen. Enkel de literatuurhistoricus W.A.P. Smit heeft aandacht besteed aan *Germanicus* in zijn monumentale studie *Kalliope in de Nederlanden*. In het hoofdstuk dat Smit aan *Germanicus* wijdt, reduceert hij het epos echter tot een ‘tegen-epos’ op het in 1774 verschenen heldendicht *Klaudius Civilis* van Frans van Steenwijk. Deze assumptie baseert Smit op de tegengestelde visie die beide auteurs hebben op de relatie tussen de Bataven en Romeinen. In dit onderzoek stel ik echter een nieuwe interpretatie voor, die meer rekening houdt met de historische context waarin het epos functioneerde. Rond 1780 wordt het epos een sterk gepolitiseerd genre, waardoor de visie op leiderschap die Van Merken in *Germanicus* centraal stelt, kan worden beschouwd als een reactie op de als incompetent beschouwde leiderschapskwaliteiten van de stadhouder en de beginnende woelingen tussen patriotten en orangisten. De relatie tussen Romeinen en Bataven speelt in het epos ook een rol, maar staat niet centraal, waardoor de assumptie van Smit in twijfel getrokken kan worden.

Trefwoorden: Lucretia van Merken, *Germanicus*, epos, heldendicht, leiderschap.

## Inhoudsopgave

1. Inleiding .....	4
2. Lucretia van Merken (1721-1789).....	5
3. Het epos in de achttiende eeuw .....	7
4. <i>Germanicus</i> : vorm en inhoud .....	8
5. Smits interpretatie van <i>Germanicus</i> .....	12
6. Germanicus als ideale leidersfiguur .....	14
7. Receptie .....	20
7. Een antwoord op <i>Klaudius Civilis</i> ? .....	21
9. Conclusie .....	23
10. Literatuur .....	26

## 1. Inleiding<sup>1</sup>

's Helds gouden kroon, de krans, dien dag door hem gedraagen,  
 Word, knielend, door zyn hand aan Jupiter gewyd.  
 De deugd behaalt de zege in weêrwil van den nyd.<sup>2</sup>

Zo eindigt *Germanicus* (1779), een prachtig epos over vaderlandsliefde, heldenmoed en leiderschap, geschreven door een van de meest gevierde auteurs uit de achttiende eeuw, Lucretia Wilhelmina van Merken. De knielende held is de Romeinse veldheer Germanicus, die zojuist een groot deel van het Germaanse grondgebied heeft teruggebracht onder Romeins gezag. Tijdens zijn veroveringstocht heeft hij zowel de 'nyd' van zijn aardsvijand Arminius, de leider van de Germaanse opstand tegen de Romeinen, als van de kwaadwillende keizer Tiberius weten te weerstaan. Germanicus stond er tijdens zijn strijd echter niet alleen voor, hij werd bijgestaan door een flink aantal Germaanse bondgenoten, van wie de Bataven ongetwijfeld de trouwste waren.

Sinds het begin van de negentiende eeuw is de interesse in Van Merken en haar werk sterk gedaald. De laatste twee decennia is de belangstelling in Van Merkens gedichten, treurspelen en epen echter weer gegroeid, mede dankzij een toenemende belangstelling voor schrijvende vrouwen in het verleden. Er verschijnen steeds meer wetenschappelijke publicaties die aan haar werk gewijd zijn.<sup>3</sup> Helaas blijft er ook veel onbesproken. Een illustratief voorbeeld is *Germanicus*: enkel de literatuurhistoricus W.A.P. Smit heeft in *Kalliope in de Nederlanden* (1975-1983, 2 dln.), het standaardwerk over het vroegmoderne Nederlandstalige epos, aandacht besteed aan het epos. Smit bespreekt het echter op een manier waarmee hij het epos naar mijn mening te kort doet: hij reduceert *Germanicus* tot een tegenepos op het vijf jaar eerder verschenen *Klaudius Civilis* (1774), van Frans van Steenwijk. Ook heeft Smit weinig oog voor verdere inhoudelijke kenmerken, zoals beschouwingen over deugd en leiderschap en de politieke en culturele context waarin het werk functioneerde.

Met de huidige inzichten op het gebied van de literatuurgeschiedschrijving en -wetenschap is het onwaarschijnlijk dat Smits autonome duiding van *Germanicus* een sluitende en uitputtende interpretatie biedt. Om meer recht te doen aan Van Merken en haar epos staat daarom in dit onderzoek de volgende vraag centraal: welke visie op leiderschap wordt er in *Germanicus* neergezet? Daartoe zal het stuk in de actuele politieke context van die tijd geplaatst worden. Ook zal in overweging worden genomen in hoeverre het waarschijnlijk is dat *Germanicus* als antwoord op *Klaudius Civilis* verscheen.

Teneinde een antwoord te bieden op deze vraag zal ik eerst dieper ingaan op de biografie van Lucretia van Merken, om meer inzicht te krijgen in haar politieke opvattingen. Daarnaast zal ik kort uiteenzetten

<sup>1</sup> Dit bachelorwerkstuk is tot stand gekomen binnen de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen, onder begeleiding van prof. dr. Lotte Jensen, van wie ik tijdens het schrijfproces veelvuldig nuttige feedback en uitstekend advies heb gekregen, waarvoor ik haar graag wil bedanken.

<sup>2</sup> Van Merken 1779, p. 474.

<sup>3</sup> Zie bijvoorbeeld Meijer Drees 1997; Vuyk 2000, p. 98–121; Van Gemert 2004; Van Merken 2019 en nummer 21 van het tijdschrift *Literatuur*, waarin een groot gedeelte aan Van Merken is gewijd.

wat de hoofdlijnen waren van de regelgeving rondom het epos in de Republiek der Nederlanden in de vroegmoderne tijd, in het bijzonder aan het einde van de achttiende eeuw. Daarna zal ik dieper ingaan op de centrale stelling van *Germanicus*, waarbij ik een uitgebreide analyse geef van de representatie van leiderschap, en hoe die aansluit bij de eigentijdse politieke ontwikkelingen in de Republiek. Ten slotte zal ik bekijken in hoeverre *Germanicus* inderdaad een antwoord kan zijn op *Klaudius Civilis* door te kijken naar de receptie van *Germanicus* en de inhoud van het epos. Uiteindelijk zal ik op basis van de hierboven genoemde onderdelen een algehele conclusie formuleren en een aantal suggesties doen voor eventueel vervolgonderzoek.

## 2. Lucretia van Merken (1721-1789)

Lucretia Wilhelmina van Merken werd in 1721 geboren in Amsterdam als de eerste dochter van de bonthandelaar Jacob van Merken en Susanna Wilhelmina Brant, kleindochter van de beroemde geschiedschrijver Geraerd Brand. Snel na de geboorte van Van Merken kregen haar ouders een tweede dochter, Wilhelmina Lucretia. Het gezin was remonstrants en behoorde tot de deftige burgerij. Op jonge leeftijd publiceerde Van Merken het treurspel *Arteminis* (1745), niet onder haar eigen naam maar onder de zinspreuk ‘La vertu pour guide’. Na *Arteminis* zal Van Merken een tijd lang enkel gelegenheidsgedichten publiceren.<sup>4</sup>

In de jaren 1750 brak er een zware tijd aan voor Van Merken. In 1754 stierf haar vader. Vijf jaar later, in 1759, stierf haar zuster Wilhelmina na een lang en zwaar ziekbed. Een aantal maanden eerder stierf haar moeder al aan geestelijke uitputting. Ook Van Merkens eigen gezondheid ging in deze periode hard achteruit. Zij wist zich echter op de been te houden door zich te sterken in haar godsvertrouwen, onder andere door het berijmen van verschillende psalmen. Daarnaast voltooide Van Merken in 1762 het lange leerdicht *Het nut der tegenspoeden*, waarvoor zij inspiratie putte uit de recentelijke treurige gebeurtenissen in haar leven.

*Het nut der tegenspoeden* betekende de definitieve doorbraak voor Van Merken bij het grote publiek, en werd nog tot ver in de negentiende eeuw herdrukt en gelezen. Van Merken droeg het werk op aan haar goede vriendin Johanna Muhl, die al geruime tijd ernstig ziek en daardoor aan bed gekluisterd was. Gedurende deze periode kwam Van Merken vaak bij haar thuis om te helpen bij haar verzorging. Hier ontmoette Van Merken ook Nicolaas Simon van Winter, de echtgenoot van Muhl, met wie Van Merken na Muhls dood zou trouwen. Het was ook Van Winter die Van Merken in de literaire kring rondom uitgever Pieter Meijer betrok, nadat haar psalmberijmingen hem onder ogen waren gekomen.

In 1768 voltooide Van Merken het Bijbelse epos *David*, dat in zekere zin een tweeluik vormde met *Het nut der tegenspoeden*, omdat de zware beproevingen centraal staan die David moest ondergaan onder de hand van God om koning te worden van Juda. Evenals *Het nut der tegenspoeden* werd *David*

<sup>4</sup> Deze biografische beschrijving is voornamelijk gebaseerd op: Meijer Drees 1997; Vuyk 2000, p. 98–121 en Van Lochem 2014.

een groot succes: nog binnen hetzelfde jaar moest Van Merkens epos herdrukt worden om aan de grote vraag van het publiek te kunnen voldoen.

In de jaren die volgden schreef Van Merken hoofdzakelijk toneelwerken gebaseerd op vaderlands-historische taferelen. Hierin staan overwegend deugdzame burgerhelden en -heldinnen centraal, die zich onvoorwaardelijk inzetten voor hun vaderland.<sup>5</sup> In 1774 publiceerde Van Merken maar liefst drie treurspelen tegelijk: *Jacob Simonszoon de Ryk*, *Het beleg der stad Leyden* en *Maria van Bourgondiën*. Deze drie werken werden daarnaast – inclusief een aantal andere treurspelen van Van Merken en haar echtgenoot – uitgegeven in een luxe bundel *Toneelpoëzy* (1774) ter ere van hun huwelijk in datzelfde jaar. In 1779 publiceerde Van Merken haar tweede epos, *Germanicus*. Ook bracht Van Merken nog een aantal treurspelen uit, waarvan een deel werd gebundeld in het tweede deel van Van Merkens en Van Winters *Toneelpoëzy* (1786).

Tegen het einde van de achttiende eeuw liepen de conflicten tussen patriotten en orangisten in de Republiek steeds hoger op. De gezondheid van Van Merken, reeds op hoge leeftijd, nam daarentegen steeds verder af. Om aan het tumult in de steden te ontkomen verbleven Van Merken en Van Winter vrijwel permanent op hun buitenplaats Bijdorp nabij Leiden. Van Merken stierf aldaar in 1789. Nicolaas van Winter stierf enkele maanden na de Bataafse omwenteling, in 1795.

Van Merken behoorde heel haar leven tot de remonstrantse geloofsgemeenschap, een kerkgemeenschap die niet geloofde in de predestinatieleer van de gereformeerde kerk. Volgens Vuyk legde men in de remonstrantse gemeenschap de nadruk op kernwaarden als broederschap, vrijheid, verdraagzaamheid, eenvoud en vredelievendheid. Met dergelijke kernwaarden als bagage was het voor remonstranten ‘een vanzelfsprekende weg naar de beweging der patriotten en naar de Bataafse Republiek.’<sup>6</sup> Ook Van Merken volgde dit pad naar de patriottistische beweging, samen met Van Winter. Zij stonden beiden kritisch tegenover het Huis van Oranje-Nassau en de stadhouders die daaruit voortkwamen, zoals Willem IV, Willem V en de adviseur van Willem V, de hertog van Brunswijk.<sup>7</sup>

Van Merken en Van Winter konden echter worden beschouwd als gematigde patriotten. Immers, zij ‘noemden zichzelf graag vredelievende burgers en [vreesden] voor het vaderland niets ergers dan de burgeroorlog.’ Toen in 1781 bijvoorbeeld het pamflet *Aan het volk van Nederland* verscheen, was Van Merken vooral verontwaardigd over de inhoud en de toon van dat ‘violent geschrift, dat kraait geweldig oproer’ en bijdroeg aan ‘verbittering en tweedragt’.<sup>8</sup> Een gelijksoortige houding had Van Merken ten opzichte van de schrijfster Betje Wolff (1738-1804), wier politieke standpunten Van Merken te radicaal

<sup>5</sup> Van Merken sluit hiermee aan bij de tendens aan het einde van de achttiende eeuw om vaderlandslievende toneelstukken te schrijven (zie Jensen & Van Deinsen, 2012).

<sup>6</sup> Vuyk 2000, p. 5-6.

<sup>7</sup> Vuyk 2000, p. 117.

<sup>8</sup> Vuyk 2000, p. 117.

vond.<sup>9</sup> Ook de politieke ontwikkelingen in Utrecht tussen 1784-1786, waarbij het officiële stadsbestuur uiteindelijk met harde hand werd gedwongen zijn positie af te staan<sup>10</sup>, gingen Van Merken te ver.<sup>11</sup>

### 3. Het epos in de achttiende eeuw

In de zeventiende en achttiende eeuw stonden het treurspel (tragedie) en het heldendicht (epos) bovenaan in de literaire hiërarchie. Hoewel er een voortschrijdende discussie tussen theoretici bestond over de vraag of de tragedie dan wel het epos het primaat diende te hebben, was er consensus tussen auteurs en theoretici dat het epos gold als het meest prestigieuze genre dat een auteur kon beoefenen.<sup>12</sup> In de Republiek was het Bijbelse epos gedurende een lange periode favoriet onder auteurs en hun publiek. Bekende voorbeelden vormen Joost van den Vondels *Joannes de boetgezant* (1662), Arnold Hoogvliets *Abraham, de aartsvader* (1726) en Van Merkens *David*. In de tweede helft van de achttiende eeuw werden er steeds meer profane epen geschreven, die vaak gebaseerd waren op vaderlands-historische of antieke stof<sup>13</sup>, zoals *De Geusen* (1776) van Onno Zwier van Haren of *Hugo de Groot* (1790) van Petronella Moens.

Het vroegmoderne epos in de Republiek verschilt over het algemeen weinig van het genre zoals dat in de Oudheid beoefend werd. Het strijdmotief staat in de meeste epen centraal, en de twee belangrijkste tradities, de vergiliaanse en de lucaanse, vonden veel navolging. Het voornaamste verschil tussen de twee tradities bestaat uit de verhouding tussen feit en fictie: in het vergiliaanse epos, vernoemd naar de beroemde Romeinse auteur Vergilius (70-19 v.Chr.), wordt een verhaalkern die aan de werkelijkheid ontleend is, aangevuld met allerlei fictionele toevoegingen die uiteindelijk zodanig samenhang moeten vertonen dat er voor het publiek een gevoel van waarschijnlijkheid blijft bestaan; door alle episodenvan het verhaal moet een duidelijke rode draad lopen en het epos als geheel moet een duidelijke universele waarheid uitdrukken.<sup>14</sup>

De lucaanse traditie, vernoemd naar de Romeinse dichter Lucanus (39-65 n.Chr.)<sup>15</sup>, leeft een kroniekachtige structuur na om een bepaald thema vorm te geven. Men blijft dicht bij de historische werkelijkheid dan in de vergiliaanse traditie. Bovendien is het gebruikelijk dat de dichter zelf het woord neemt en reageert op de zaken die beschreven worden. In de ogen van J.J. Scaliger, een belangrijke zestiende-eeuwse literatuurtheoreticus, waren het vooral de beschreven emoties en de lering die in het lucaanse epostype de werkelijkheid moesten opsieren.<sup>16</sup>

De monumentale studie *Kalliope in de Nederlanden* van W.A.P. Smit vormt het belangrijkste referentiekader voor het onderzoek naar het Nederlandstalige epos in de vroegmoderne tijd. Hoewel de

<sup>9</sup> Vuyk 2000, p. 117-120.

<sup>10</sup> Wilschut 2009, p. 117-119.

<sup>11</sup> Vuyk 2000, p. 118.

<sup>12</sup> Smit 1983, p. 3-4; Jensen, Van der Haven & Madelein 2018, p. 3.

<sup>13</sup> Jensen, Van der Haven & Madelein 2018, p. 4.

<sup>14</sup> Van Gemert 2006, p. 24.

<sup>15</sup> De dichter van het epos *Pharsalia* (ca. 65 n.Chr.).

<sup>16</sup> Van Gemert 2006, p. 24.

verdiensten van Smit groot zijn – hij bracht een gigantisch onontgonnen gebied van de Nederlandse literatuurgeschiedenis in kaart – kunnen er echter ook verschillende kanttekeningen worden geplaatst bij zijn theoretische en methodologische uitgangspunten. De focus van Smit ligt te eenzijdig op de theoretische regelgeving van, in het bijzonder, Gerard Vossius, waardoor het lucaanse epos en het burlieke genre (ook wel *mock-epic* genoemd) buiten het spectrum van Smit zijn gevallen.<sup>17</sup> Bovendien wordt in de benadering van Smit het epos te zeer beschouwd als een autonoom kunstwerk; Smit kijkt te veel vanuit de zeventiende-eeuwse regelgeving, zonder de opvattingen van tijdsgenoten en auteur mee te nemen, en zonder oog te hebben voor de politieke en cultuurhistorische context waarin het epos functioneerde.<sup>18</sup>

Dat de politieke context van het epos wel degelijk van belang is, wordt uiteengezet door Jensen. Zij laat zien dat er vanaf de jaren 1780 een sterke politisering van het genre plaatsvond. Vanaf de jaren 1780 werden de conflicten tussen patriotten en orangisten namelijk heviger en patriotten gingen zich steeds meer verzetten tegen het bewind van stadhouder Willem V. Het epos werd in dit conflict vaak ingezet om een bepaalde ideologische boodschap uit te dragen. De hoogtepunten van deze politisering vindt men in de jaren 1787-1792 en 1812-1815, omdat in die perioden respectievelijk stadhouder Willem V op gewelddadige wijze de patriottistische verzetspogingen de kop indrukte en de Republiek door de Fransen werd overheerst.<sup>19</sup>

#### 4. *Germanicus*: vorm en inhoud

Lucretia van Merken voltooide in 1779 *Germanicus*. Dit is het tweede epos dat Van Merken schreef, ruim tien jaar na het schrijven van het epos *David*. In tegenstelling tot het epos *David*, dat Bijbels geïnspireerd is, is *Germanicus* gebaseerd op vaderlands-historische stof. In het bijzonder behandelt het epos de krijgstochten van de Romeinse legeraanvoerder Germanicus, die tussen 15 en 17 n.Chr. het gebied tussen de Rijn en de Elbe, dat voor een deel de toenmalige Republiek der Nederlanden besloeg, terug moest brengen onder Romeins gezag nadat de Germanen onder leiding Arminius in opstand kwamen tegen Germanicus' voorganger Varus.

*Germanicus* verscheen bij Pieter Meijer, de vaste uitgever van Van Merken en haar echtgenoot Nicolaas van Winter. Tijdens het leven van Van Merken verschenen er geen herdrukken, maar wel een prozavertaling in het Frans<sup>20</sup>, die in 1787 werd uitgegeven bij P.J. Uylenbroek en is vervaardigd door '[q]uelques gens de gout'<sup>21</sup> om onder andere het Franse en Duitse taalgebied kennis te laten maken met het werk van Van Merken. Daarnaast is het werk herdrukt in 1839, bij P. Los Gzn. in Dordrecht.

<sup>17</sup> Jensen, Van der Haven & Madelein 2018, p. 4-5.

<sup>18</sup> De Vet 1985-1986, p. 205-207.

<sup>19</sup> Jensen 2018, p. 73-77.

<sup>20</sup> *Germanicus, poème, en seize chants. Traduit du hollandois de Madame van Winter, née van Merken*. Amsterdam 1787.

<sup>21</sup> Van Merken 1787, III.



Het epos is opgebouwd uit zestien boeken. Een aantal dat door tijdgenoten als relatief ongebruikelijk werd beschouwd, aangezien een epos in de vergiliaanse traditie over het algemeen twaalf boeken omvatte, naar het voorbeeld van de *Aeneis*, het meesterwerk van Vergilius. Een afwijkend aantal boeken in een epos was voor het publiek van Van Merken echter niet nieuw. *De Geusen* van Onno Zwier van Haren bijvoorbeeld had eerder al 24 boeken en *Klaudius Civilis* telde er, evenals *Germanicus*, zestien. De versregels waaruit het epos is opgebouwd zijn de voor Van Merken gebruikelijke alexandrijnen, met elkaar verbonden door gepaard rijm. Het epos bevat ook een voorbericht waarin Van Merken het werk opdraagt aan haar echtgenoot Van Winter. Zij bedankt hem voor zijn hulp bij het schrijven van het werk en bovendien bezingt Van Merken de liefde voor haar echtgenoot, door henzelf te vergelijken met Germanicus en zijn geliefde echtgenote Agrippina.<sup>22</sup>

Het epos is ook vergiliaans in de omgang met de stof. De stof is immers historisch geïnspireerd en bouwt voort op feitelijke gebeurtenissen. De feiten zijn echter opgesierd met verschillende fictieve uitweidingen, zoals de liefdesgeschiedenis tussen Flavius en Nantilde, de geestverschijning aan Germanicus en de Germaan Arpus die de plaats van Arminius inneemt omdat hij gewond is geraakt, wat zijn rechtmatige opvolger Iguiomeer aanspoort om de kant van de Romeinen te kiezen. Tegelijkertijd dragen de uitweidingen bij aan de waarschijnlijkheid van het verhaal, en wijken zij niet af van de rode draad. Nantilde blijkt immers een belangrijke spil in de ontdekking van de samenzwering in Maguntia, net zoals Iguiomeer. Bovendien kan de geestverschijning Germanicus' beslissing verklaren om niet verder het Germaanse gebied in te trekken.

Hoewel Van Merken verschillende fictionele toevoegingen maakt, laat zij opvallenderwijs het in het epos gebruikelijke element van het *merveilleux* (bovennatuurlijke gebeurtenissen of bovenaardse interventie) achterwege. Smit wijst erop dat Van Merken dit ook in haar eerdere epos *David* heeft gedaan. Zij motiveerde deze keuze in haar voorbericht door te stellen dat verzinsels inbouwen in een gewijde geschiedenis kwalijk zou zijn.<sup>23</sup> Voor de profane verhaalstof van *Germanicus* gaat deze reden echter niet op. Wellicht heeft Van Merken het element achterwege gelaten om te voldoen aan de Frans-classicistische eis van waarschijnlijkheid. Wel heeft Van Merken de traditioneel-epische toekomstvoorspelling in haar verhaal opgenomen: in boek XII wordt Germanicus door zijn beschermgeest gewaarschuwd niet verder het Germaanse gebied binnen te trekken. Men kan er echter over twisten of het hier om een werkelijk geestverschijning gaat, of over een droom.<sup>24</sup>

*Germanicus* opent met de Romeinse veldheer Germanicus die arriveert in het gebied rond de Rijn en wordt geconfronteerd met een grote groep muitende Romeinse soldaten. Met grote moeite lukt het hem om de muitende Romeinen onder controle te krijgen. Als zij uiteindelijk zien dat hun gedrag Agrippina, de echtgenote van Germanicus, uit hun gelederen doet vluchten, binden de meeste soldaten in en verzetten zich tegen de overige muiters. De soldaten vragen vervolgens om oorlog met de Germanen, zodat

<sup>22</sup> Van Merken 1779, p. V-VIII.

<sup>23</sup> Smit 1983, p. 767.

<sup>24</sup> Zie Smit 1983, p. 767.

ze hun voormalige bevelhebber Varus kunnen wreken. Snel daarna krijgt Germanicus de boodschap dat de Marsen, en vijandig Germaans volk, een groots bruiloftsfeest houden. Hierop besluit Germanicus hun kamp binnen te trekken. De nietsvermoedende Marsen worden overrompeld en de Romeinse soldaten doden niet alleen de mannen, maar ook de vrouwen, kinderen en ouderen, en schenden hun heiligdommen. Germanicus wordt kwaad en berispt het gedrag van zijn troepen.

De Romeinen trekken vervolgens verder naar Maguntia (Mainz) en doen vanuit daar een inval in het land van de Chatten, het volk van Arminius, en nemen de hoofdstad Mattium in, onder andere met de hulp van Flavius, de broer van Arminius die zich voor de Romeinen heeft verklaard. Hij vertelt Germanicus na afloop van de strijd over de aanvallen op de legioenen van Varus in het Teutoburgerwoud en de ruzie tussen Arminius en zijn schoonvader Segestes, die zijn dochter Thusnilda, tevens de echtgenote van Arminius, heeft ontvoerd. Zijn stad wordt reeds belegerd door Arminius en zij verzoeken Germanicus hen te hulp te komen.

Germanicus weet met zijn legioenen de stad van Segestes te ontzetten en besluit daarna om Arminius vanachter aan te vallen. Hij trekt met zijn vloot, via het Flevo-meer, naar de monding van de Eems. Een ander deel van het leger vertrekt hier te voet naartoe. Eenmaal herenigd komt het leger op de plek waar Varus' legioenen zijn gevallen en men vindt na een gevecht met de vijandige Bructeren een van de verloren adelaars van Varus' legioenen terug. Na het gevecht verzamelen de Romeinse soldaten de stofelijke resten van de gevallen legioenen van Varus en begraven die, zodat de soldaten een laatste eer kan worden bewezen. De troepen van Germanicus verzoeken vervolgens om zich te mogen wreken op Arminius en de opstandige Germanen. Het leger hoeft niet lang te zoeken om de Germanen te vinden: op een nabij, groot open veld breekt het gevecht los. Wat Germanicus echter niet opvalt, is de moerassige grond waarin zijn ruiters uiteindelijk vast komen te zitten. De Romeinen weten zich echter te weren tegen de Germaanse aanval, maar niet zonder verliezen. Ook de Germanen verliezen veel troepen, maar een groot deel van hen weet te ontkomen.

Vervolgens keert Germanicus met zijn leger terug naar de Eemsmonding. Hij kiest er opnieuw voor om zijn leger op te splitsen. Germanicus vaart terug met zijn vloot, terwijl de andere helft van het leger onder de bevelhebber Caecina over het land trekt. Omdat de vaarwateren te ondiep zijn voor volgeladen boten, stuurt Germanicus een deel van zijn troepen langs de kust om ze op een later punt op te halen. Deze troepen worden echter overrompeld door een stormvloed, waardoor veel Romeinen omkomen. De Bataafse bemanning die de Romeinen bijstaat in de storm, loodst de schepen echter met weinig verliezen door de storm heen. Hierna is Germanicus enige tijd een gast van de Bataven. Zij worden uitgebreid beschreven als een eenvoudig, bescheiden en sterk volk. Tegelijkertijd wordt Caecina door de Germanen aangevallen tijdens zijn tocht over land.

In Oppidum Ubiorum (Keulen) verspreidt zich het (valse) gerucht dat Caecina's leger door Arminius in de bossen is vernietigd, en men wil de brug over de Rijn vernietigen om de oversteek van de Germa-

nen te voorkomen. Agrippina, de echtgenote van Germanicus, voorkomt echter dat dit gebeurt, tot redding van Caecina, die met zijn gehavende leger alsnog de Rijn kan oversteken. Dan verspreidt zich een volgend gerucht: tijdens een storm is Germanicus met zijn vloot volledig vergaan.

Germanicus keert echter snel terug en hoort het verhaal van Caecina's rampzalige tocht over het land aan. Onderweg zijn ze aangevallen door Arminius, die in de bossen een val voor hen had gezet. Dan komen de Chauca bij Germanicus om hulp te verzoeken. Zij worden aangevallen door Arminius omdat zij onlangs een vredesverdrag hebben gesloten met Germanicus. Hij besluit hen te hulp te komen door Arminius met zijn vloot aan te vallen. Ook gaan de Romeinen op expeditie naar het land van de Chatten om daar eventuele opstandelingen te verslaan. Bij deze expeditie wordt een aantal edelen en edelvrouwen gevangengenomen, onder wie Nantilde. Flavius heeft haar, met een aantal andere vrouwen, gered uit een brandend gebouw. De twee worden op slag verliefd.

Als de vloot met een groot aantal schepen is uitgebreid, vaart Germanicus met zijn troepen terug naar de Eemsmonding om de confrontatie met het leger van Arminius aan te gaan. De legers ontmoeten elkaar aan de overzijden van de rivier de Wezer. Hier ontstaat een twistgesprek tussen de broeders Arminius en Flavius, waarbij Flavius de vrede onder de Romeinen verdedigt en de heerszucht van Arminius aanvalt. De Germanen proberen de Romeinse brug over de Wezer te vernietigen, maar de Romeinen weten hen het hoofd te bieden en slagen erin om de overtocht te maken. Hierbij sneuvelt Cariovalda, de vorst van de Bataven.

Het Romeinse leger stoot door naar een open gebied, waar een volgende grote veldslag plaatsvindt. Dit keer is Germanicus beducht voor mogelijke valstrikken die Arminius voor hem uitzet en weet de Germanen met glans te verslaan. Arminius raakt bij deze slag gewond en vlucht, evenals het overgrote deel van zijn troepen. De Germanen hergroeperen zich echter en vallen nogmaals aan. Ze weten zelfs een Romeins kampement binnen te dringen, maar worden wederom verslagen door de Romeinen. Even lijkt het erop dat Germanicus de Romeinen verder achterna zal trekken, maar dan wordt hij bezocht door een geestverschijning, die hem opdraagt niet verder achter de Germanen aan te gaan, maar terug te keren naar het gepacificeerde gebied. Germanicus stuurt weer een deel van zijn leger over het land naar de Eemsmonding en keert zelf met zijn vloot terug. De vloot wordt opnieuw door een zware storm geraakt, waarbij nog meer Romeinen sterven. Germanicus doet zijn best om zo veel mogelijk troepen te redden, maar dat mag niet veel baten.

Als Arminius dit nieuws hoort, geeft hij de opstandige Germanen nieuwe hoop op een overwinning en zij beramen opnieuw een aanval. Arminius zelf is echter gewond en kiest een plaatsvervanger. Een tweestrijd ontstaat tussen de Chat Iguimeer en Arpus, die van een andere stam komt. Arminius kiest uiteindelijk Arpus als plaatsvervanger, waardoor hij Iguimeer verraadt. Die kiest er vervolgens voor om over te lopen naar Romeinse zijde, om hen in te lichten over de voorbereide samenzwering van de Germanen.

De Germanen sturen ondertussen hun opperpriester Libys naar Maguntia, die daar heimelijk naar binnen sluipt. Met de eerder gevangengenomen Germaanse edelen en edelvrouwen beraamt hij daar een

samenzwering om de stad van binnenuit over te nemen. Germanicus weet van dit plan en keert zo snel mogelijk terug naar Maguntia. Als hij daar aankomt zijn de samenzweerders echter al gepakt. Nantilde, die verliefd is op Flavius, wist van de samenzwering en heeft deze openbaar gemaakt. Germanicus verleent Nantilde de vrijheid en voltrekt later het huwelijk tussen haar en Flavius.

Eerst onderneemt Germanicus nog een laatste expeditie naar het land van de Marsen, waar de andere adelaar van Varus' legioenen zou liggen. Dit hebben Germaanse bondgenoten hem verteld. De adelaar wordt daar inderdaad gevonden en Arpus en zijn resterende leger worden vernietigd. Hierna wordt Germanicus door keizer Tiberius, die hem altijd met argwaan heeft behandeld, teruggeroepen naar Rome voor een triomftocht. De terugtocht van Germanicus naar Rome over de Alpen wordt uitgebreid beschreven, evenals zijn triomftocht.

## 5. Smits interpretatie van *Germanicus*

Een van de eerste literatuurhistorici die in de twintigste eeuw uitgebreid aandacht heeft geschonken aan *Germanicus* is W.A.P. Smit, die in *Kalliope in de Nederlanden* naast een groot aantal andere zeventiende en achttiende-eeuwse epen ook Germanicus uitgebreid bespreekt. Smit plaatst dit epos binnen de traditie van het profane epos.<sup>25</sup> Daarnaast beschrijft Smit de voornaamste bronnen voor het werk van Van Merken. Vooral de eerste twee boeken van de *Annales*, waarin de Romeinse geschiedschrijver Tacitus de veldslagen van Germanicus beschrijft en Tacitus' *Germania* zijn Van Merken tot nut geweest bij het schrijven. Daarnaast heeft Van Merken waarschijnlijk geput uit de *Geographica* van Strabo, waarin de namen van verschillende vooraanstaande Germanen genoemd worden.<sup>26</sup> De secundaire bronnen die Van Merken gebruikt heeft, onder andere om haar landschapsbeschrijvingen op te baseren, zijn volgens Smit moeilijker te achterhalen, hoewel hij toch enkele hypothesen opwerpt.<sup>27</sup>

Een ander aspect dat Smit uitgebreid bespreekt is de waarschijnlijkheid dat *Germanicus* een tegenhanger vormt van het eerder verschenen epos *Klaudius Civilis* van Frans van Steenwijk. Beide epen hebben ten eerste het ongebruikelijke aantal van zestien boeken en komen redelijk overeen in situering: de strijd tussen de Romeinen en de Germanen tijdens de eerste eeuw na Christus in het gebied dat ruwweg deel uitmaakt van de Republiek der Nederlanden. Een belangrijk verschil zou de representatie zijn van de Germanen en de Romeinen in beide werken: Van Steenwijk stelt de Romeinen voor als 'meedogenloze onderdrukkers', terwijl Van Merken de Romeinse heerschappij verheerlijkt en de Germanen afschildert als 'muitzieke woestelingen'. Daarnaast heeft Van Steenwijk een 'volkomen negatief beeld getekend van de verhouding tussen Batavieren en Romeinen.' Uit Van Steenwijks werk komt immers het beeld naar voren dat het bondgenootschap dat ten tijde van Julius Caesar was gesloten tussen de Romeinen en de Bataven al onder keizer Augustus en later Tiberius (onder wie Germanicus dient) werd

<sup>25</sup> Smit 1983, p. 757.

<sup>26</sup> Smit 1983, p. 759-760.

<sup>27</sup> Smit 1983, p. 760.

geschonden, omdat zij het eiland van de Bataven gebruikten als uitvalsbasis in de strijd tegen verschillende Germaanse stammen.<sup>28</sup> Kortom, in de voorgeschiedenis van de Bataafse opstand zoals voorgesteld door Van Steenwijk is de Romein, inclusief Germanicus, louter vijand geweest van de Bataven.

Dit is de voorstelling waar Van Merken zich volgens Smit zodanig tegen verzette, dat zij een ‘tegen-epos’ schreef. De Romeinen en Bataven zouden in haar voorstelling juist innige bondgenoten zijn geweest. Een voorstelling die Van Merken ook onderschrijft in haar brief van *Claudius Civilis aan Julius Briganticus*<sup>29</sup>, waarin beschreven wordt dat de Bataven onder keizer Caligula pas echt onderdrukt werden en vervolgens terecht in opstand kwamen. Civilis wordt in deze opstand als een held beschouwd, omdat zijn handelen voortkomt uit een gegronde reden. Germanicus, die niet een onderdrukker maar een vriend van de Bataven was, is volgens Van Merken net zozeer een heldenstatus waardig als Civilis.<sup>30</sup>

Smit stelt dat de opvatting die uit de brief en het epos van Van Merken naar voren komt onder haar tijdgenoten courant was: Claudius Civilis werd in de Republiek gezien als een symbool van patriotisme net zoals Arminius in Duitsland, maar op een andere manier. Immers, Civilis had zijn roem te danken aan het feit dat hij het bondgenootschap van de Bataven met de Romeinen had hersteld (en niet had verbroken), zodat zij wederom als gelijken verder konden leven, zonder onderdrukking. Hierdoor hadden de Bataven een groter aandeel in de Romeinse cultuur. Van Steenwijk zou zijn opvatting eerder gebaseerd hebben op een meer Duitse dan traditioneel-Nederlandse opvatting.<sup>31</sup>

De opvatting die Van Merken en veel van haar tijdgenoten deelden, raakte in de negentiende eeuw echter op de achtergrond. Dat is volgens Smit dan ook de reden dat in veel negentiende-eeuwse besprekingen van *Germanicus*, waaronder die van Amsterdamse hoogleraar N.G. van Kampen, die de auteur de keuze voor de Romeinse veldheer als held kwalijk neemt.<sup>32</sup>

Smit gaat in zijn hoofdstuk echter voorbij aan een groot deel van de historische context en politieke implicaties van het werk. Hij lijkt *Germanicus* te reduceren tot een tegen-epos, terwijl de relatie tussen *Germanicus* en *Klaudius Civilis*, behalve het aantal boeken en de stofkeuze, relatief los is. Van Merken biedt namelijk, naast een mogelijke reactie op de beeldvorming van Van Steenwijk rondom de verhoudingen tussen Bataven en Romeinen, een politieke visie op wat men kan beschouwen als een goede vorm van leiderschap. Een echte leider (zoals Germanicus), zet zich in voor zijn gemeenschap en kan als een ware patriot beschouwd worden als hij, in de woorden van een anonieme contemporaine recensent ‘de belangen en den luister van zyn Vaderland poog[t] voortestaan en te vermeerderen.’<sup>33</sup> Een slechte leider (zoals Arminius) is enkel uit op eigen gewin en macht. Het gaat hem niet om het collectief van de gemeenschap maar om zijn eigen hachje. Hoewel een leider als Arminius door zijn krijgslust

<sup>28</sup> Smit 1983, p. 761-763.

<sup>29</sup> In *Het nut der tegenspoeden, brieven, en andere gedichten* (1762), Amsterdam: Pieter Meijer, p. 103-123.

<sup>30</sup> Smit 1983, p. 762.

<sup>31</sup> Smit 1983, p. 762.

<sup>32</sup> Smit 1983, p. 763-764.

<sup>33</sup> Anoniem 1782, p. 18.

mag voorkomen als een voorvechter van zijn vaderland is hij eigenlijk verre van een patriot, omdat hij meer rekening houdt met zichzelf dan met het collectief van de gemeenschap.

## 6. Germanicus als ideale leidersfiguur

In de vergiliaanse epische traditie is het gebruikelijk dat de auteur in zijn of haar werk een universele waarheid centraal stelt. In *Germanicus* valt deze universele waarheid te betrekken op het ideale leiderschap, waarvan Van Merken in haar epos een duidelijk beeld geeft. Zij laat immers zien dat Germanicus een held is, en een innige bondgenoot van de Germaanse volken was. Hij bracht hen namelijk geen onderdrukking maar een vredige manier van samenleven. Met deze centrale gebeurtenis reflecteert Van Merken op leiderschap, hoofdzakelijk door de persoon van Germanicus tegenover die van de Germaan Arminius te plaatsen.

Germanicus vormt in Van Merkens epos de ideale leider. Aan het begin van het eerste boek wordt al duidelijk hoe deugdzaam de held Germanicus is, aangezien hij ‘reeds in zyn jeugd / Augustus gunst, ’s volks liefde, en al zyn Vaders deugd’ bezat.<sup>34</sup> Representaties van deze deugdzaamheid komen door het gehele epos terug. Germanicus zegt bijvoorbeeld over zichzelf, terwijl hij de juiste aanpak van de muitelingen in zijn legioenen overdenkt, dat hij ‘tot strengheid nooit genegen [was]’ en ‘Ik gruw van burgerkryg; en ’t vleien staat my tegen.’<sup>35</sup> Niet alleen toont Germanicus hier zijn menslievende en vredige aard, ook presenteert hij zich als een eerlijk man.

Germanicus toont zijn afschuw van oorlogsgeweld als hij door muiters wordt aangesproken, die hem voorhouden dat zijn weldadigheid het leger niets zal helpen. Germanicus antwoordt dan als volgt: ‘Ik zal my nooit van myn weldadigheid beklagen, / Hervat Germanicus; en eer het uitsterft’ waagen, / Dan Rome tegen Rome op nieuw in ’t veld doen treên. / Het heeft door burgerkryg niet dan te veel geleên.’<sup>36</sup> Een dergelijke negatieve uiting over tweedracht komt nogmaals terug als het gaat over de Germaanse stammen onder wie veel verdeeldheid heerst: ‘Hy [Germanicus] vleit zich, onderricht hoe fel de tweedragt werkt, / Dat hy, nu volk by volk de beide Vorsten sterkt, / Naardat het zich aan dien of deezen wil verbinden, / Thans minder tegenstand in dat gewest zal vinden.’<sup>37</sup> Een goede leider ziet dus in dat tweedracht binnen het leger (of de staat) niets dan problemen met zich meeneemt en verzwakkend werkt. Deze uiting kan evenzeer een reactie van Van Merken op de heersende verdeeldheid binnen de Republiek, waar de spanningen tussen patriotten en orangisten sterk begonnen op te lopen.

Germanicus wordt ook vaak als rechtvaardig gepresenteerd. Zo stelt de vertelinstantie over hem: ‘Hy straft het kwaad alleen om groter kwaad te weeren: / Rechtvaardigheid laat nooit door wraakzucht zich verheeren.’<sup>38</sup> Als Germanicus in het eerste boek echter ziet dat de muitelingen hard gestraft zijn door zijn soldaten staat daar de volgende reactie tegenover: ‘Doch ’s Veldheers eedle ziel betoont zich sterkst

<sup>34</sup> Van Merken 1779, p. 2.

<sup>35</sup> Van Merken 1779, p. 13.

<sup>36</sup> Van Merken 1779, p. 24.

<sup>37</sup> Van Merken 1779, p. 52.

<sup>38</sup> Van Merken 1779, p. 31.

bewogen. / Geen ware grootheid bant menschlievend mededogen.<sup>39</sup> Een rechtvaardige leider weet zijn wraakgevoelens opzij te zetten, en is zelfs in staat om medelijden te hebben met zijn tegenstanders. Dat medelijden vormt ook een belangrijke eigenschap van Germanicus, bijvoorbeeld als hij een groot deel van zijn verslagen leger beschouwd na een valstrik van Arminius en hij niet langer zijn medelijden kan verbergen zoals hij het ‘in zyn hart tot nu toe [had] / Gesmoord: thans ryst een traan zyns ondanks hem in d’oogen, / Daar hy zich ’s volks elende op ’t levendigst verbeeld, / Hun deerlyk lot beklaagt, en in hun rampen deelt.’<sup>40</sup>

Als Germanicus het vijandige leger van de Catten aanvalt, ontfermt hij zich bovendien over het ongewapende en onschuldige volk: ‘Een deel van ’t weerloos volk vind heul in ’t mededogen / Van Druzus braaven Zoon, die, met hunn’ druk bewogen, / Hen edelmoedig voor des oorlogs rampen hoed.’<sup>41</sup> Germanicus neemt dus geen wraak op het onschuldige volk en behandelt hen goed en rechtvaardig. Wanneer Germanicus bovendien een grote groep Germaanse edelen gevangen neemt, onder wie Nantilde, toont Germanicus zich ook van een zachtaardige en rechtvaardig kant: ‘Vrees niet, zegt Druzus Zoon; een edelmoedig harte / Voed altoos deernis met der droeven ramp en smarte; / [...] / ’k Belaag uw ongeval en schenke u allen ’t leven.’<sup>42</sup> Hetzelfde doet Germanicus aan het einde van het zestiende boek, als hij de gevangenen in zijn zegenpraal laat toespreken:

Gevangen volken! hoort Germanicus besluit.  
De Veldheer, door uw lot tot deernis aangedreven,  
Bewyst u grootsch genade, en schenkt u allen ’t leven;  
En zelfs de vryheid, door uw ketens u ontroofd,  
Word op des Helds bevel aan elk van u beloofd.<sup>43</sup>

Zijn gevangenen behandelt Germanicus dus goed, en hij laat ze na zijn overwinning zelfs in vrijheid terugkeren naar hun thuisland en niet als slaven leven.

Een andere belangrijke eigenschap van Germanicus is zijn vroomheid. Meer dan eens wordt in het epos geschetst hoe Germanicus zich tot de goden wendt, en in hun naam offers brengt. Ook als zijn soldaten uit wraak op de Germanen hun heiligdommen willen aantasten is ‘Druzus vroomme Zoon’<sup>44</sup> daar niet blij mee en ‘laakt hun snood bestaan’ en roept uit: ‘Hoe! rand ge d’outerdienst der hooge Goden aan? / Ontziet hun grimmigheid, verdoolde legerbenden! / En tergt hen niet tot wraak door ’t heilige te schenden.’<sup>45</sup> Germanicus toont hier zijn respect voor de goden en heiligdommen van de tegenstanders, en roept op om die niet langer te schenden. Daarmee voorkomt hij ook meer woede onder de Germanen

<sup>39</sup> Van Merken 1779, p. 34.

<sup>40</sup> Van Merken 1779, p. 215.

<sup>41</sup> Van Merken 1779, p. 65-66.

<sup>42</sup> Van Merken 1779, p. 247.

<sup>43</sup> Van Merken 1779, p. 473.

<sup>44</sup> Van Merken 1779, p. 46.

<sup>45</sup> Van Merken 1779, p. 46.

door vernietiging van hun heiligdommen. Germanicus grijpt deze berisping tevens aan om het oorlogsgeweld van zijn soldaten een halt toe te roepen: ‘Ik heb op deezen togt met zielsverdriet beschouwd / Dat gy onnoozle jeugd noch grysheid heilig houd; / Spaar ’t weerloos volk voortaan: wat kan hun bloed u baaten? / Weest ware helden, geen moordzuchtige soldaaten.’<sup>46</sup> Met deze uitspraak toont Germanicus wederom zijn afschuw van onnodig oorlogsgeweld aan.

Germanicus laat zien dat hij trouw en loyaal is als de Chauchen, een Germaans volk waar Germanicus zojuist een bondgenootschap mee heeft gesloten, worden aangevallen door Arminius’ legers. Dan blijkt ‘Hoe grootsch zich Rome kwyt voor zyne bondverwanten; / En [Germanicus] geeft zyn vorstlyk woord, dat hy van d’overval / Des vyands hun gewest welhaast bevryden zal.’<sup>47</sup> Germanicus komt inderdaad zijn belofte na en ontzet de Chauchen. In deze strijd blijkt overigens wederom zijn moed, want ‘Germanicus, hoe loos van allen kant belaagd, / Geeft blijk dat geen gevaar zyn’ heldenmoed vetzaagt.’<sup>48</sup>

Germanicus’ achtbaarheid en heldenstatus komen overigens niet enkel tot uiting via zijn daden, maar worden ook door zijn uiterlijk gerepresenteerd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de beschrijving van de held na de belegering van een bezette vesting van Germanicus’ bondgenoten: ‘Zyn eedle houding trekt al de oogen der barbaaren. / Van Ryzige gestalte, in ’t bloeien zyner jaaren, / Zo welgevormd van leên als achtbaar van gelaat, / Schynt hy de Krygsgod zelf.’<sup>49</sup> Germanicus lichaamshouding is edel, hij heeft een robuuste gestalte en hij wordt zelfs vergeleken met een krijgsgod.

Lijnrecht tegenover Germanicus staat de Germaanse vorst Arminius. Hij was het die de vrede onder de Romeinse overheersing verbrak en ‘schendende eer en eed, / Drie legioenen met Hopliên sneuveln deed’.<sup>50</sup> Arminius hecht geen waarde aan verdragen, zo blijkt ook als zijn broer Flavius, die nog wel trouw is aan de Romeinen, de geschiedenis van hem en zijn broeder aan Germanicus vertelt:

Hy [Arminius], die zichzelve alleen met gunstige oogen ziet,  
 En, onder schyn van voor ’s lands welzyn zich te waagen,  
 ’s Volks wufte gunst bejaagt, ten koste zyner maagen;  
 Die in het woeden van zyn toemelooze drift  
 Geen banden heilig acht, noch recht van onrecht schift,  
 En echter, als hy zich te zwak vind, zyn gepeinzen,  
 Ter gunst van zyn ontwerp, arglistig weet te ontveinzen;  
 Vereent in ’t zelfde hart, hoe vreemd dees mengeling zy,  
 Regeerzucht, woede, moed, beleid en veinzery.

[...]

Arminius, die nooit door andren zich liet raên.<sup>51</sup>

<sup>46</sup> Van Merken 1779, p. 46.

<sup>47</sup> Van Merken 1779, p. 230.

<sup>48</sup> Van Merken 1779, p. 238.

<sup>49</sup> Van Merken 1779, p. 100-101.

<sup>50</sup> Van Merken 1779, p. 3.

<sup>51</sup> Van Merken 1779, p. 75-76.



Bovendien wordt uit de beschrijving van Flavius duidelijk dat Arminius enkel uit is op eigen gewin, maar de schijn ophoudt in het belang van zijn land te strijden. Hij wordt vooral gedreven door zijn ‘toomelooze drift’ en vermengt goede eigenschappen als moed met negatieve als ‘regeerzucht’, woede en ‘veinzery’. Daarnaast trekt Arminius zich vaak weinig aan van het advies van anderen. Dat hij bovendien ook ‘[g]een banden heilig acht’<sup>52</sup> wordt duidelijk als Arminius een vervangende veldheer moet kiezen vanwege zijn eigen fysieke staat. In plaats van te kiezen voor zijn oom Iguiomeer kiest hij voor Arpus en hoort daarmee zijn oom. Die sluit zich daarop aan bij de Romeinen, die hem wel naar behoren behandelen.

Ook de plotselinge aanval op de Chauchen bevestigt het slechte beeld van Arminius. Hij valt de Chauchen aan nadat zij een vredesverdrag hebben gesloten met de Romeinen terwijl de Chauchen ‘ook in vrede met dier volken Staaten [de andere Germanen onder leiding van Arminius] zyn’.<sup>53</sup> Dit bevestigt overigens de valse motivatie van Arminius om oorlog te voeren:

Hy dekt die ontrouw met den luisterryken schyn  
 Van voor 's Lands vryheid en der volken recht te waken;  
 Doch zoekt niet anders dan zichzelf groot te maaken.  
 [...]  
 Hy valt den nabuur aan alleen uit eigenbaat;  
 Versterkt zich door den buit, geroofd uit Staat by Staat,  
 En deelt den prooi alleen met zyne ahangelingen,  
 Om zich langs deezen weg in 't hoogst gezag te dringen.<sup>54</sup>

Terwijl Arminius pretendeert de vrijheid en het recht van de Germanen te beschermen, wil hij niets anders dan zichzelf te verheffen. Hij voert enkel oorlog uit eigenbelang en deelt zijn buit enkel met zijn medeplichtigen.

Niet enkel Arminius vormt een afspiegeling van slecht leiderschap. Ook de (aangenomen) vader van Germanicus, keizer Tiberius, vormt het voorbeeld van een onoprechte leider. Om te beginnen ‘beschouwt [Tiberius] met opgekropte spyt / 's Volks achting voor den Prins [Germanicus], wiens glori hy benydt.’<sup>55</sup> Deze jaloezie zorgt ervoor dat hij zijn handlanger Pizo naar het leger van Germanicus stuurt, die niet veel betere karaktertrekken krijgt toegedicht dan Tiberius zelf:

Geveinsden Pizo, die, uit zucht naar hoogen rang,  
 Geen euveldaên ontziet, ten dienst' van 't zelfbelang;  
 [...]

<sup>52</sup> Van Merken 1779, p. 75.

<sup>53</sup> Van Merken 1779, p. 223.

<sup>54</sup> Van Merken 1779, p. 223.

<sup>55</sup> Van Merken 1779, p. 3.

Uit toomlooze eerezucht, die verdienste en roem benyd,  
 Heeft Hy Tiberius zyn laage ziel gewyd;  
 [...]
   
 Hoe spoorloos werkt de drift in een belangziek harte!<sup>56</sup>

Evenals Arminius en Tiberius is Pizo er enkel op uit om zichzelf in rang te laten stijgen en gaat niets uit de weg om dit doel te bereiken. De regel waarmee het bovenstaande citaat wordt afgesloten is dan ook tekenend voor de eigenschappen van een slechte leider: onbeheersbare driften kunnen in combinatie met zucht naar eigenbelang niets goeds veroorzaken. Dat Tiberius allesbehalve oprecht is, blijkt ook uit een beschrijving van de keizer uit het tweede boek:

Tiberius, wiens hart zich nimmer laat doorgronden,  
 Die zyne ontwerpen dekt door loosbedachte vonden,  
 Hen onverzoenlykst haat die hy lafhartig vleit,  
 Zyn staatszucht loos verbergt in 't kleed der nedrigheid,  
 Van bloeddorst blaakt als hy zachtmoedig schynt te weezen,  
 Wiens gunstbewyzen als gevaarlyk zyn te vreezen.<sup>57</sup>

Tiberius blijkt al zijn ware gevoelens te verhullen. Zijn haat, bloeddorst, jaloezie en staatszucht verbergt hij door zich totaal anders voor te doen. Dit maakt hem gevaarlijk en onbetrouwbaar.

Naast negatieve tegenhangers als Tiberius en Pizo is er ook een belangrijke medestander van Germanicus die in het epos voorkomt: Titus, een veldheer en trouwe vriend van Germanicus. Titus

[...] die, zachtmoedig en bedaard,  
 Eene eedle zedigheit met heusche oprechtheid paart;  
 Die, in zyn lot vernoegd en met zichzelf' te vreden,  
 Meer zucht voor wysheid voed dan zucht voor waardigheden;  
 Benyd, hoe hoog van rang, de grootheit haar gebied,  
 Den rykdom zynen schat, en de eer haar lauren niet.  
 Beroemd om zynen moed, en om zyn deugd geprezen,  
 Stelt hy zyn' hoogsten roem in 's Veldheers vriend te weezen;  
 Die hem naar waarde schat, en als een' broeder mint.<sup>58</sup>

Titus is trouw en oprecht, en is er niet op uit om in rang te stijgen of rijkdom te vergaren. Voor hem is het belangrijker om een goede vriend voor zijn bevelhebber te zijn, daar haalt hij de meeste voldoening uit.

<sup>56</sup> Van Merken 1779, p. 17.

<sup>57</sup> Van Merken 1779, p. 58.

<sup>58</sup> Van Merken 1779, p. 56-57.

Kortom, Germanicus vormt de ideale leider en verdient daarom een heldenstatus. Hij is deugdzaam, rechtvaardig, is in staat om mededogen te tonen en zijn wraakgevoelens opzij te zetten. Hij is bovendien vroom en heeft inzicht in strategie en oorlogsvoering. Daarnaast is hij ook qua uiterlijk een echte held. Al deze eigenschappen zet Germanicus in om zijn vaderland te dienen en is daarom een echte patriot. Hij wordt bijgestaan door verschillende trouwe vrienden als Flavius en Titus die hem onzelfzuchtig dienen. Arminius daarentegen is wraakzuchtig en enkel uit op eigen gewin. Zijn heerszuchtige en listige aard brengt hem uiteindelijk weinig goeds, aangezien hij de meeste veldslagen verliest en een groot deel van zijn edelen en bevelhebbers in gevangenschap terecht komen, als zij al niet zijn overgelopen naar de Romeinse zijde of erger, zijn gesneuveld. Ook Tiberius en zijn handlangers Pizo steken allebei af tegen de oprechte Germanicus, wiens roem zij benijden. Tiberius en Pizo slagen er echter beiden niet in om de veldheer tot val te brengen. Dit sluit aan bij de slotregel van het epos: ‘De deugd behaalt de zege in weêrwil van den nyd.’<sup>59</sup>

Naast de redelijk algemene idee van ideaal leiderschap, is het waarschijnlijk dat Van Merken ook reageert op de politieke context, gezien het begin van de politisering van het epos rond 1780. Van Merken, een gematigd patriot en tegenstander van de stadhouder Willem V, stond het idee van burgeroorlog en hevige conflicten immers erg tegen, zoals blijkt uit uitspraken die zij bijvoorbeeld later doet over het ‘violent geschrift’ *Aan het volk van Nederland*, dat volgens Van Merken veel te radicaal was en de lotgevallen van het stadsbestuur in Utrecht.<sup>60</sup> Passages waarin Germanicus zich in negatieve zin uitlaat over tweedracht en oorlogsgeweld vormen hier in het epos een goed voorbeeld van.

Bovendien kan de beschrijving van ideaal leiderschap en diens tegenpool een aanklacht vormen tegen de stadhouder Willem V (1751-1795), die door de patriotten werd beschouwd als de persoon die de Republiek ten onder zou laten gaan en daarbij al zijn onderdanen aan hun lot overliet. Zijn leiderschapskwaliteiten lieten daarnaast veel te wensen over: hij stond erom bekend over iedere beslissing eindelijk te twijfelen, had weinig tot geen overtuigingskracht en bovendien werd hij sterk beïnvloed door de Hertog van Brunswijk.<sup>61</sup>

Desalniettemin is het moeilijk om *Germanicus* als een volmondige aanklacht tegen Willem V en zijn regime te zien, aangezien de eventuele kritiek op Willem V en zijn beleid erg bedekt en weinig specifiek is. Er is bijvoorbeeld geen sleutelfiguur die we kunnen vergelijken met Willem V, maar verschillende personages zoals Arminius, Tiberius en Pizo hebben slechte eigenschappen als heerszucht en afgunst als drijfveer, die getransponeerd kunnen worden op Willem V en zijn kring. Al met al blijft Van Merken gematigd, waardoor het waarschijnlijk is dat zij de kritiek op de politieke situatie in haar werk niet al te expliciet heeft willen laten zijn.

<sup>59</sup> Van Merken 1779, p. 474.

<sup>60</sup> Vuyk 2000, p. 117.

<sup>61</sup> Wilschut 2009, 103-106.

## 7. Receptie

Het waardeoordeel van Smit over *Germanicus* aan het slot van zijn hoofdstuk is buitengewoon positief. Hij waardeert ‘de levendigheid van het verhaal, de snelle overgangen, de plasticiteit van de beschrijvingen,’ waardoor Van Merken ‘vage algemeenheden’ weet te vermijden. En hoewel Van Merken soms in ‘te gedetailleerde beschrijvingen’ vervalt, concludeert Smit uiteindelijk: ‘De *Germanicus* van Lucretia van Merken behoort tot het allerbeste, dat het 18de-eeuwse classicisme ten onzent heeft voortgebracht.’<sup>62</sup>

Tijdgenoten van Van Merken sloten zich zonder twijfel bij dit oordeel aan, zo illustreren twee overgeleverde recensies van *Germanicus*. De eerste bespreking verschijnt in 1780 in de *Vaderlandse Letteroefeningen* en is kort maar ronduit lovend. Het eerste dat de anonieme recensent opmerkt is de afwezigheid van de ‘*machine*’ (waarmee hij doelt op het *merveilleux* of het wonderbaarlijke). De recensent meent dat dit een ‘stout ontwerp waarlyk’ is, maar laat zich niet negatief uit over de keuze van Van Merken. Daarnaast laat hij zich zeer lovend uit over het werk als geheel:

Regelmatigheid van beloop, eenheid, grootheid van daad, uitmuntendheid van den Held, zyn verdiensten, de ieder kundig Dichter in dit onderwerp had kunnen betrachten: doch, die voortreflyke schilderingen, die, wy durven 't zeggen, in de levende talen geheel zonder voorbeeld zyn, welke op ieder bladzyde de natuur verrassen, en den gevoeligen Lezer verrukken: die zuiverheid, doorwrochtheid, en edelheid van vaersmaat, die hier tot haar toppunt van volmaaktheid gebracht schynt: - zie daar verdiensten, die de Dichteresse van den *Germanicus* kenteekenen.<sup>63</sup>

De verdiensten van Van Merken liggen niet primair in het navolgen van de eisen van eenheid en waarschijnlijkheid, en het beschrijven van een belangrijke gebeurtenis en dappere held, maar in de prachtige omschrijvingen en geweldige verzen, wat maakt dat *Germanicus* in alle levende talen zonder voorbeeld is. Om dit te illustreren worden grote lappen tekst uit het epos geciteerd.<sup>64</sup> Ten slotte merkt de recensent op dat er een ‘fraaie Opdracht aan den Hr. N.S. van Winter’ aan het stuk vooraf gaat.<sup>65</sup>

Een recensie uit 1782, verschenen in de *Algemeene bibliotheek*, is even lovend, maar een stuk uitgebreider. Ook deze recensent merkt als een van de eerste zaken op dat Van Merken het *merveilleux* achterwegen heeft gelaten. Dit neemt volgens de recensent echter niet weg dat zij ‘zeer wel voldaan’ heeft aan ‘de hoofdvereischten’ van het epos.<sup>66</sup> De recensent stelt zelfs dat Van Merken voor de tocht van *Germanicus* ‘geene fictie [d.i. *merveilleux*] noodig [heeft] om het belang van den lezer te vermeerderen, of de schildery te verfraaijen’.<sup>67</sup> Toch vindt de recensent dat het toevoegen van wat wonderbaarlijke zaken de verbeelding wat meer had kunnen prikkelen, want ‘dit voortreffelyk Dichtstuk, waaraan elk

<sup>62</sup> Smit 1983, p. 770-773.

<sup>63</sup> Anoniem 1780, p. 85.

<sup>64</sup> Anoniem 1780, p. 85-88.

<sup>65</sup> Anoniem 1780, p. 88.

<sup>66</sup> Anoniem 1782, p. 15.

<sup>67</sup> Anoniem 1782, p. 21.

onpartydig mensch erkennen zal dat zo weinig ontbreekt, [zoude] door zulk eene kleinigheid, [...] noch grooteren luister gekregen hebben’, waarbij de recensent verwijst naar de geestverschijning die Germanicus maant niet verder op te trekken in het land der Germanen.<sup>68</sup>

De eenheid van het stuk is gewaarborgd door de ‘ongedwongen en natuurlyke wyze’ waarop Van Merken verschillende gebeurtenissen met elkaar afwisseld, en episoden uit het verleden op een geschikte manier inkadert in vertellingen. Met andere woorden: ‘de éénheid van bedrijf, [is] zeer wel voldaan’.<sup>69</sup> Verderop merkt de recensent nog op dat ‘alle voorvallen, of incidenten’ die Van Merken tussen de hoofdgebeurtenissen aanbrengt ‘op eene zeer natuurlyke en allereenvoudigste wyze uit den aart der omstandigheden zelve [...] voortvloeijen’.<sup>70</sup>

Ook de stofkeuze is volgens de recensent ‘grootsch en gewichtig genoeg’ en ‘het uitstekend karakter van den Held’ komt ook goed uit de verf.<sup>71</sup> Hoewel de recensent eerst zijn bedenkingen had bij een Romeinse held, heeft hij wel het idee dat Germanicus als ‘eenen waren Patriot’ beschouwd kan worden met een uiterst deugdzaam karakter<sup>72</sup>, wat zijn heldenstatus legitimeert. Ook de overige hoofdpersonages heeft Van Merken ‘zeer wel [...] in acht genomen’, al hun kenmerkende eigenschappen hebben een ‘bestendige, gelyke, en natuurlyke werking’.<sup>73</sup>

Ten slotte citeert de recensent nog een aantal ‘menigvuldige dichterlyke schoonheden, welke in dit geheele stuk doorgaans gevonden worden’.<sup>74</sup> Ook complimenteert hij de samenwerking tussen Van Merken en Van Winter, waarbij de laatste de eerste van literatuur heeft voorzien om dergelijke prachtige (landschaps)schilderingen te kunnen produceren. De recensent concludeert ten slotte

dat de eer van ons Vaderland door zulke meesterstukken opgehouden en vermeerderd wordt. Die genen zelfs, welke, voor dat *Germanicus* in het licht kwam, beweerden, dat wy met andere natien, als Franschen, Engelschen, en Duitschers noch niet gelyk staan, zullen echter thans moeten erkennen dat wy, ten minsten eenen merkelyken stap nader by gekomen zyn.<sup>75</sup>

## 7. Een antwoord op *Klaudius Civilis*?

Smit beschrijft in zijn hoofdstuk over *Germanicus* hoofdzakelijk de (vermeende) relatie tussen Steenwijks *Klaudius Civilis* en Van Merkens *Germanicus*, waarbij de voornaamste connecties gebaseerd zijn op de overeenkomst tussen het (ongebruikelijke) aantal van zestien boeken en de keuze voor de situering rond dezelfde periode in de Oudheid en grofweg hetzelfde geografische gebied.<sup>76</sup> Als men de inhoud

<sup>68</sup> Anoniem 1782, p. 21.

<sup>69</sup> Anoniem 1782, p. 17.

<sup>70</sup> Anoniem 1782, p. 20.

<sup>71</sup> Anoniem 1782, p. 17.

<sup>72</sup> Anoniem 1782, p. 18.

<sup>73</sup> Anoniem 1782, p. 19-20.

<sup>74</sup> Anoniem 1782, p. 25-29.

<sup>75</sup> Anoniem 1782, p. 29.

<sup>76</sup> Smit 1983, p. 671-673.

van beide werken naast elkaar legt, valt echter al snel op dat er behalve de situering weinig gemeenschappelijke punten zijn. *Germanicus* behandelt hoofdzakelijk de veldtochten van Germanicus, waarbij de Bataven hem bijstaan, zonder dat zij echt een uiterst prominente rol spelen in het verhaal. In *Klaudius Civilis* zijn het juist de Bataven, onder leiding van Civilis, die een centrale plaats in het verhaal innemen.

Het epos opent met Civilis, die in een droom door de Vrijheid wordt bezocht, en wordt aangezet om de strijd tegen de Romeinen aan te vangen. Om zijn kameraden over te halen om in opstand te komen vertelt Civilis hen over de schendingen van het bondgenootschap dat is gesloten met de Romeinen en dat sinds Augustus tot de tijd van Vitellius toe geschonden wordt. De Bataven en enige bevriende volken komen vervolgens in opstand tegen de Romeinse onderdrukker. Tegelijkertijd probeert Vespasianus, die is uitgeroepen als tegenkeizer, de Bataven zo veel mogelijk te steunen. Als Vespasianus in Rome overwint, wil hij dat Civilis zijn strijd staakt, maar Civilis wil zich niet langer onderwerpen aan de keizers, maar een volwaardige bondgenoot worden. Daarop wordt Civilis ook door Vespasianus' troepen aangevallen, waarbij Civilis gewond raakt en een oog verliest. Na zijn genezing trekken de Bataven opnieuw ten strijde. Als vervolgens de Galliërs ook in verzet komen tegen de Romeinen is het Romeinse primaat aan de Rijn voorbij. Het lukt de Bataven en Galliërs echter niet Keulen in te nemen en zij vluchten terug naar hun eigen gebieden. Na een laatste confrontatie tussen de Bataafse en Romeinse vloot bij de samenvloeiing van Maas en Waal besluiten de Romeinen eieren voor hun geld te kiezen en sluiten een hernieuwd bondgenootschap met de Bataven, zoals Civilis dat wenst.<sup>77</sup>

In *Germanicus* vindt men echter wel een bepaalde passage waarin dieper ingegaan wordt op de relatie tussen de Romeinen en de Bataven, het centrale onderwerp in *Klaudius Civilis*. In het zevende boek (p. 169-200) wordt namelijk onder andere beschreven hoe de Bataven Germanicus' vloot tijdens een hevige storm te hulp schieten, de vloot in veiligheid brengen en hoe Germanicus vervolgens een poos bij de Bataven verblijft. Tijdens dit bezoek komt Germanicus in aanraking met het graf van Bato, waarna in een korte vertelling van Cariovalda, de vorst van de Bataven, de ontstaansgeschiedenis van het Bataafse volk uiteen wordt gezet (p. 184-193). Aan het einde van deze ingelaste vertelling wordt ook de vriendschappelijke relatie tussen Romeinen en Bataven expliciet uitgedrukt. Zo vertelt Cariovalda dat

zyn [Bato's] telgen heerschten hier in vrede, tot den tijd  
 Dat Cezar Gallië verheerde in stryd op stryd;  
 En 't Overrhynsch gewest door hem wierd aangevochten;  
 Die held bestreed ook ons in een van zyne togten.  
 Doch toen vorst Cattenwald hem moedig wederstond,  
 Sloot hy, het Ryk ten nutt', met hem een vreêverbond,  
 En stond aan 't moedig volk, 't welk hier hem 't hoofd deed stooten,  
 Den grootschen eernaam toe van Romes bondgenooten.  
 Door deezen naam bekoord, trok de eedle Batavier

<sup>77</sup> Smit 1983, p. 711-716.

Met Romes heir ten stryde; en 't stond Britanje dier.  
's Lands helden zagen sinds door 't Ryk hun deugden eerden;  
Zy deden Cezar op Pompejus triomfeeren;  
En wierden duurzaam door dien grooten vorst bemind.  
Augustus toonde zich niet minder steeds hun vrind.  
Gy [Germanicus] weet wat waardigheid ze in Romes hof bekleeden.<sup>78</sup>

De hierboven beschreven relatie tussen Bataven en Romeinen wordt nog versterkt door de reactie van Germanicus op de vertelling van Cariovalda: ‘'t Bataafsche volk verdient nog hooger waardigheden. / [...] Hunne onverwrikbare trouw / En fiere dapperheid versterken 't staatsgebouw. / Zy strekten meer dan eens myn vaders tot behoeders; / En Rome noemt, met recht, de Batavieren broeders.’<sup>79</sup> Zo wordt duidelijk gemaakt dat de Bataven, van hun ontstaan als stam tot aan de tijd van Germanicus zelf aan de kant van de Romeinen hebben gevochten, en dat dit bondgenootschap beide partijen allerlei goeds heeft opgeleverd.

Hoewel de relatie tussen Bataven en Romeinen incidenteel in *Germanicus* ook buiten het zevende boek ter sprake komt, gebeurt dat nergens zo expliciet en uitgebreid. In de resterende boeken staan juist de lotgevallen van Germanicus en de zijnen centraal. Wellicht dat Van Merken inderdaad heeft willen reageren op de voorstelling van de relatie tussen Romeinen en Bataven zoals die bij Van Steenwijk in *Klaudius Civilis* voorkomt. Het lijkt er echter zeer sterk op dat Van Merken niet haar gehele epos in dienst heeft gesteld om dit punt te maken, maar slechts in de vertelling in het zevende boek op deze visie reageert. Het is dan ook de vraag of Van Merken specifiek heeft willen reageren op Van Steenwijk, of dat zij slechts reageert op een voorstelling die aan het einde van de achttiende (en het begin van de negentiende) eeuw steeds couranter werd, en waar Van Steenwijk in 1774 toevalligerwijs al relatief vroeg uiting aan heeft gegeven.

Opvallend is daarbij dat in de beide bekende besprekingen van *Germanicus* geen woord wordt gerept over het epos *Klaudius Civilis*, wat men echter wel zou verwachten als het epos in een dergelijk sterke mate een reactie was op *Germanicus* als Smit ons doet veronderstellen. Wellicht dat ook dit een teken is dat de veronderstelling van Smit wat moet worden genuanceerd. Bovendien wordt er in beide besprekingen geen gewag gemaakt van de manier waarop Van Merken de verhoudingen tussen Romeinen en Bataven presenteert. Dat maakt het eveneens waarschijnlijk dat Van Merken niet hoofdzakelijk op Van Steenwijk heeft willen reageren.

## 9. Conclusie

De *Germanicus* is een werk dat we niet los mogen zien van zijn historische en politieke context. Het is duidelijk dat Lucretia van Merken met dit epos meer heeft willen doen dan reageren op Van Steenwijks *Klaudius Civilis* – als ze dit überhaupt al heeft willen doen. In de eerste plaats geeft zij immers een

<sup>78</sup> Van Merken 1779, p. 192-193.

<sup>79</sup> Van Merken 1779, p. 193.

uitgebreide visie op leiderschap, waarbij wordt vastgesteld dat de goede leider, zoals Germanicus, kenmerken bezit als vroomheid, deugdzaamheid, mededogen, rechtvaardigheid en vredelievendheid. Hij heeft een afkeer van geweld, oorlog en tweedracht, is trouw aan zijn bondgenoten, en bovenal heeft hij alles over voor zijn vaderland. Deze kenmerken maken de leider tot een ware held.

Typen leiders als Arminius en Tiberius, die enkel uitzijn op eigen gewin staan lijnrecht tegenover het type van de deugdheld als leider. Zij zijn arrogant, ijdel, egoïstisch en leugenachtig. Om hun doel te bereiken schromen zij niet om geweld en leugens te gebruiken, en zijn ze ontrouw aan zelfs hun eigen, trouwste volgers. Bovendien worden zij in hun handelen niet gemotiveerd door patriottisme, maar enkel door eigenbelang. *Germanicus* laat ons zien dat zij uiteindelijk door hun ‘nyd’ hun doel niet zullen verwezenlijken, terwijl de held, geholpen door zijn ‘deugd’ overwint.

Deze beschouwing over goede en slechte vormen van leiderschap kan in verband worden gebracht met het politieke tumult in de Republiek aan het einde van de achttiende eeuw. Het epos van Van Merken werd gepubliceerd aan de vooravond van de politieke conflicten tussen patriotten en orangisten en het is waarschijnlijk dat Van Merken met dit epos stelling nam in het politieke debat. Uit haar biografie blijkt dat ze als patriot tegen de stadhouder Willem V en zijn orangistische aanhangers was. Van Merken bleef echter een *gematigd* patriot. In haar epos vinden we derhalve geen radicale of zelfs extreme standpunten terug. Het is zelfs duidelijk dat Van Merken dergelijke extreme standpunten (bijvoorbeeld die Van der Capellen tot den Pol in *Aan het volk van Nederland* of die van Betje Wolff) maar weinig kon waarderen.

Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat *Germanicus* primair als antwoord moest fungeren op het vijf jaar eerder verschenen epos *Klaudius Civilis*, zoals Smit veronderstelt. Ten eerste is er weinig overeenkomst tussen de twee werken behalve de gekozen setting en de indeling in zestien boeken. Ten tweede wordt er in contemporaine besprekingen van *Germanicus* niet gerept over de eventuele relatie met *Klaudius Civilis*, wat men op zijn minst kan verwachten als *Germanicus* als ‘tegenepos’ moest functioneren. De enige scène die raakt aan de inhoud van *Klaudius Civilis* vindt men in het zevende boek, waarin wordt beschreven hoe Germanicus tijdelijk bij de Bataven verblijft. In een raamvertelling over het ontstaan van de Bataafse stam wordt ook hun innige bondgenootschap met de Romeinen benadrukt.

Het lijkt mij waarschijnlijker dat Van Merken (in ieder geval in boek zeven), in plaats van een reactie te geven op *Klaudius Civilis*, heeft willen reageren op de opvatting die aan het werk van Van Steenwijk *ten grondslag* ligt: de verhouding tussen Bataven en Romeinen is er een van volkeren die nimmer als bondgenoten zouden hebben geleefd, maar enkel als onderdrukker en onderdrukte. Deze opvatting wordt door Smit binnen de romantiek geplaatst, daar zij vooral in de negentiende eeuw in zwang zal raken. Het is waarschijnlijker dat Van Merken zich tegen deze opkomende visie in het algemeen heeft willen verzetten, dan specifiek tegen het epos van Van Steenwijk.

Al met al kunnen we concluderen dat de *Germanicus* van Van Merken veel meer is dan een antwoord op Van Steenwijk. Het is een voortreffelijk geschreven epos, waarin spannende gevechtsscènes worden



afgewisseld met romantische intermezzo's en politieke beschouwingen. Dit alles is vervat in toegankelijke en ritmische verzen, die Van Merken terecht doen eren als een van de grootste auteurs uit haar tijd. Waar Smit ongetwijfeld gelijk in heeft, is zijn waardering van *Germanicus*, waar ik me dan ook volledig bij aan zou willen sluiten: 'De *Germanicus* van Lucretia Wilhelmina van Merken behoort tot het allerbeste, dat het 18<sup>de</sup>-eeuwse classicisme te onzent heeft voortgebracht.'<sup>80</sup> Dat het werk vrijwel volledig uit de literatuurgeschiedenis verdwenen is, is dan ook zeer betreurenswaardig. Tijd dus om daar verandering in te brengen.

Hoewel *Germanicus* door het monumentale digitaliseringsproject van Google Books volledig digitaal beschikbaar is, en de tekst in de DBNL in zijn totaliteit is opgenomen, blijft het werk zonder verdere woord- en zakenverklaringen over het algemeen een te grote uitdaging voor het huidige lezerspubliek. Docenten kunnen studenten en leerlingen dus ook niet gemakkelijk kennis laten maken met het epos. Een wetenschappelijke editie zou daarom wellicht uitkomst kunnen bieden, en *Germanicus* weer toegankelijk kunnen maken voor het huidige lezerspubliek.

Alleen een editie van *Germanicus* zal echter niet veel verandering brengen in het (grotendeels) ontbreken van Van Merken in de literatuurgeschiedenis. Daarvoor is ook meer aandacht nodig voor haar andere werken, die net zozeer de moeite waard zijn. Hoewel het epos *David* en het treurspel *Jacob Simonszoon de Ryk* recentelijk al meer in de belangstelling staan, zijn onder andere het lange leerdicht *Het nut der Tegenspoeden*, Van Merkens heldenbrieven en verzamelde gedichten, een groot deel van de verzamelde treurspelen in *Toneelpoëzy* en *De ware geluksbedeeling* (1792) nog vrijwel onontgonnen gebied. Een monografie over het oeuvre van Van Merken, waarin niet enkel rekening wordt gehouden met de formele aspecten, maar ook met de politieke en culturele context en de receptie van het werk zou kunnen helpen om dit 'gat' in de literatuurgeschiedenis op te vullen, en Van Merken de eer te geven die haar toekomt.

<sup>80</sup> Smit 1983, p. 773.

## 10. Literatuur

- Anoniem, 'Germanicus, in zestien boeken, door Lucretia Wilhelmina van Winter, geboren Van Merken. Te Amsterdam, by P. Meijer, MDCCLXXIX. In 4to'. In: *Algemeene bibliotheek, vervattende naauwkeurige en onpartydige berigten van de voornaamste werken, in de geleerde waereld alom van tyd tot tyd uitkomende* 3 (1782) 1, 14-29.
- Anoniem, 'Germanicus. In zestien boeken, door Lucretia Wilhelmina van Winter, geboren Van Merken. Te Amsterdam, by Pieter Meijer, 1779, in 4to'. In: *Algemeene Vaderlandsche Letter-oefeningen* 20 (1780) 1, 84-88.
- Gemert, L. van, 'Echte helden zie je zelden. Idolen in het Nederlandse epos'. In: *De achttiende eeuw* 38 (2006) 1, 22-38.
- Jensen, L., 'Tweemaal springtij. Het Nederlandse epos tussen 1780 en 1850'. In: *Spiegel der letteren* 60 (2018) 1, 59-80.
- Jensen, L., K. van der Haven, & C. Madelein, 'Nieuwe perspectieven op het Nederlandstalige epos'. In: *Spiegel der letteren* 60 (2018) 1, 3-10.
- Jensen, L., & L. van Deinsen, 'Het theater van de herinnering. Vaderlands-historisch toneel in de achttiende eeuw'. In: *Spiegel der Letteren* 54 (2012) 2, 193-225.
- Logchem, E. van, *Merken, Lucretia Wilhelmina van*, in: *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*. URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/merken> [13/01/2014].
- Merken, L.W. van, *Germanicus. Poëme en seize chants*. Amsterdam 1787.
- Merken, L.W. van, *Germanicus. In zestien boeken*. Amsterdam 1779.
- Merken, L.W. van, *Jacob Simonszoon de Rijk*. Ingeleid en bezorgd door Lotte Jensen en Tommie van Wanrooij. Nijmegen 2019.
- Meijer Drees, M., 'Lucretia Wilhelmina van Merken'. In: *Met en zonder lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd. 1550–1850. Van Anna Bijns tot Elise van Calcar*. Hoofred. R. Schenkeveld-van der Dussen. Amsterdam 1997, 572–579.
- Meijer Drees, M., 'Gevierd, bespot, vergeten. De teloorgang van een reputatie'. In: *Literatuur* 21 (2004) 7, 20–24.
- Smit, W.A.P., *Kalliope in de Nederlanden. Het renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*. Amsterdam 1975-1983 (2 dln.).
- Vet, J.J.V.M., 'Smits *Kalliope* voortgezet: het Nederlandstalige epos uit de 18<sup>e</sup> eeuw in kaart'. In: *Spektator. Tijdschrift voor Neerlandistiek* 15 (1985-1986).
- Vuyk, S., *Verlichte verzen en kolommen. Remonstranten in de letterkunde en tijdschriften der Verlichting. (1720-1820)*. Amsterdam 2000.
- Wilschut, A., *Kleine geschiedenis van Nederland. De tijd van pruiken en revoluties. 1700-1800*. Zwolle 2009.